

זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל

הקדמת העורך

זה יתנו, פל-העבר על-הפקודים--מחצית השקל, בשקל הקדוש: עשרים גרה, השקל--מחצית השקל, תרומה ליהוה. (שמות ל, י"ג)

מחצית השקל הוא שמו של מס שכל יהודי, בתקופת המשכן והמקדש, נתבקש לשלם פעם בשנה. כספי מחצית השקל שימשו לקניית קורבנות הציבור השונים שהוקרבו על גבי המזבח באותה שנה.

חצי שקל מימי המרד הגדול שנת 67/68. הכיתוב - מצד אחד (ימין) "ירושלים הקדושה". מצד שני האותיות "שב" שפירושם "השנה השנייה למרד", ומסביב - "חצי השקל"

אך מחצית השקל מסמל גם ענין עמוק יותר – את עיקרון הבחירה החופשית באותם ענינים בהם יש לאדם בחירה.

"בחירה חופשית" הוא נושא מרתק בפני עצמו ביהדות בכלל, וכפי שהוא מוסבר בחסידות בפרט. תורת החסידות מסבירה שאין למעשה בחירה חופשית בעינינו עולם הזה, שכן המושג "בחירה חופשית" מניח חופש מוחלט מכל גורם משפיע אשר יכל להטות את האדם לבחור באחת האפשרויות העומדות בפניו. וכיון שבעניני העולם תמיד תהיה לאדם העדפה מסויימת כלפי אחת האפשרויות (כולל גם העדפה תת הכרתית), אין למעשה בחירה חופשית בעניני העולם.

ומה לגבי תורה ומצוות? בזאת התורה עצמה מעידה שיש בחירה חופשית, שכן נאמר (דברים ל, ט"ו-כ'): "רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם, אֶת-הַחַיִּים וְאֶת-הַטּוֹב, וְאֶת-הַמָּוֶת, וְאֶת-הָרָע. **טז** אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ, הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְלֶכֶת בְּדַרְכָּיו, וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו... **יז** הַעֲדַתִּי בְכֶם הַיּוֹם, אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ--הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ, הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה; **ובחירת, בחיים--**לְמַעַן תִּחְיֶה, אַתָּה וְנַרְעָה..". כלומר, יצר הרע שבאדם שקול ליצר הטוב שלו, (ובמידה מסויימת, אף גדול ממנו, ולכן אמרו חז"ל "אלמלא הקב"ה עוזרו [לאדם] אינו יכול לו" (קדושין ל:). אבל, הקב"ה אכן עוזר לאדם, אם הוא עוזר לעצמו, כפי שמסביר אדמוה"ז בתניא (פי"ג): "והעזר היא ההארה שמאיר אור ה' על נפש אלוקית להיות לה יתרון ושליטה על סכלות הכסיל ויצה"ר כיתרון האור מן החושך"). ולכן יש לאדם בחירה חופשית, בעינינו תורה ומצוות, לבחור אם יטה עצמו לטוב או להיפך ח"ו.

אלא שבעוד שלגבי מעשה וקיום המצות בפועל, יכל לכאורה האדם לבחור בחיים, הרי שלגבי אהבת ה' ויראתו, הגם שהם מצות גם כן ("ואהבת את ה' אלוקיך", "ויראת מאלוהיך"), בכל אופן, הרי הם דברים התלויים ברגש, ואיך אפשר לצות לאדם דבר התלוי ברגש? יתרה על כך: בספר התניא (פ"ט"ו) מבואר שאהבת ה' היא מתנת ה' לצדיקים, ושלא כל אדם זוכה לזה. ואם כן כיצד ניתן לצות על האדם לחוש אהבה שמצד עצמו אינו יכל להגיע אליה? כל זה – במאמר שלפנינו:

השאלה

כתיב "נודע בשערים בעלה" (משלי ל"א, כ"ג), ומבאר אדמוה"ז, שהכוונה בזה ברוחניות הוא שהקב"ה הוא בעל של כל נשמה מישראל שמשפיע לכל אחד ואחד. כלומר, שכל אהבה או יראה שיש לכל נשמה מישראל הכל הוא מאתו ית' ולכל אחד משפיע ה' כפי דרגתו ויכלתו. וצריך להבין: אם הכל ממנו ית' א"כ מהו הבחירה לאדם. ובודאי יש דבר התלוי בבחירתו של אדם?

שני אופנים באהבת ה'

כאמור לעיל, אהבת ה' היא ציווי המופיע בתורה, שנאמר: "ואהבת את ה' אלוקיך". ומבאר אדמוה"ז שיש במילה "ואהבת" ב' פירושים:

- א. הציווי כפשוטו – האדם מצווה לאהוב את ה'.
- ב. לשון עתיד, אהבה שתבא ממילא בשלב כלשהו.

את המצוה לאהוב את ה' (כפי הפירוש הראשון), יכל כל אחד לקיים ע"י ההתבוננות בגדולת ה' בנקודות הבאות:

- א. איך שהכל זה אלוקות ואלוקות זה הכל/
- ב. על אף שאלוקות זה הכל והכל זה אלוקות, שהעולם מהוה נקודת יחוס בזמן (קודם שנברא ואחר שנברא) והגם שלכאורה הדבר מחייב, לכאורה, ח"ו, לומר כי חל איזה שינוי באלוקות (שהרי הכל זה אלוקות רק שקודם היה באופן כזה ועכשיו באופן אחר), עם כל זה – "אני הויה לא שנית", שאין שום שינוי, והוא עכשיו כמו קודם.
- ג. כל העולמות בטלים כלפי ה' ואינם תופסים מקום כלפיו כלל. ועובדת הראות העולם, ע"י נבראיו, כמציאות בפני עצמה הוא שקר גמור. במילים אחרות: העולמות הם רק פרי מחשבתו של ה'. וכמו שכאשר האדם חושב אודות דבר מה, אפילו יהא זה דבר שחוץ ממנו, הרי שמחשבתו נמצאת בו עצמו ומאוחדת עימו. (רק אח"כ כאשר האדם מבטא את מחשבתו בדיבור, אזי המילים "נפרדות" מהאדם, כביכול). כך העולמות הם לא יותר מאשר פרי מחשבתו התמידית של הקב"ה, ולכן הם מאוחדים

עימו ממש ובטלים אליו. והגם שהעולמות נבראו במילים ולא נשארו רק בגדר של מחשבה, מכל מקום, אצלו ית' גם המילים מאוחדות עימו ולא חוץ ממנו ח"ו.

ע"י ההתבוננות הנ"ל יגלה האדם את אהבת ה' שכבר קיימת בנפשו, שהיא ירושה לנו מאבותינו, אך מסותרת מחמת העוונות המבדילים. אמנם, מעבר לגילוי האהבה המסותרת, האדם מצווה להתייגע כל כך בהתבוננותו זו ובפרט בזמן קריאת שמע, עד שהשגתו באלוקות תהיה נעלית כל כך שהוא יפסיק להשיג ואף לחשוב שכן הקב"ה אינו ניתן להשגה. אך כאן ישנו קושי מובנה: התבוננתו של האדם, רוחנית ככל שתהיה, מתבצעת בעזרת עולם המושגים שלו. כי כך עובדת המחשבה – האדם משתמש במושגים שהוא מכיר על מנת להגיע להבנת מושגים שאינו מכיר. וכיון שהאדם מכיר רק מושגים גשמיים (וגם המושגים ה"רוחניים" שהוא מכיר, הרי הוא מכיר אותם באספקלריית המושגים הגשמיים אליהם הוא מחובר). נמצא שכל ניסיונו להשיג באלוקות הוא שקר גמור, שכן אלוקות אינו נתפס כלל במושגים גשמיים! גם לו יצויר שהייתה לאדם יכולת לחשוב במונחים רוחניים אמיתיים, הרי לא ניתן להגיע למצב של ביטול עד כדי חוסר חשיבה כלל, שכן מוחו של האדם הוא כמעין השופע מחשבות ללא הפסקה...

ביטול דרך התורה ומצוות

הפתרון: לקשר דעתו, מחשבתו, דיבורו ומעשיו של אדם אל התורה והמצוות! ואם ישאל השואל: והרי התורה ומצוות עוסקים גם כן בעינינים גשמיים, כמו צמר הציצית, עור הבהמה לתפילין, איסור והיתר וכיו"ב. וכל שכן מעשה המצוות שמתבצעים בפועל באופן גשמי. ואם כן – כיצד ניתן להשיג באמצעותם ביטול לאלוקות באופן רוחני? על כך משיב אדמוה"ז במשל ה"שערות" (המובא בכמה מקומות בתורת החסידות):

בתורת החסידות מבואר כי אופן התהוות השערות והמשכת חיותן שונה משאר האיברים שבגוף. בכל שאר האיברים כל איבר מחובר לאיבר ממנו הוא יוצא, והחיות של כל איבר מגיעה אליו מן האיבר אליו הוא מחובר. וכך איבר מתקשר לאיבר עד המוח המחיה את כללות הגוף. אמנם, בכך שונות השיערות שבראש. השיערות מתהוות ומקבלות חיותן ישירות מהמוח שבראש, אם כי – ע"י הפסק הגולגולת (באופן של "קפיצה").

כך גם התורה והמצוות הגשמיות אודותם מדברת התורה. עם היותן עוסקות בגשמיות, מכל מקום שרשן הוא בחכמתו האין סופית של הקב"ה שאינה ניתנת לתיאור בשום מציאות גשמית או אפילו רוחנית. כיצד אם כן מתארת התורה את רצונו של הקב"ה במונחי מצוות גשמיות? דבר זה אינו ניתן להבנה, המעבר בין רצונו וחכמתו ית' המופשטים לגמרי מכל תיאור לבין הציווים הגשמיים המופיעים בתורה, קורה בדרך של "קפיצה". (ולכן אמרו רז"ל – תלמוד גדול, שמביא לידי מעשה, כלומר גדולותה של התורה היא בכך שהיא מביאה את הרצון האלוקי המופשט לתוך מצוות מעשיות בתהליך שאינו ניתן להשגה כלל!).

החיבור בין רצונו וחכמתו ית' לבין המצות המעשיות דרך התורה הוא דו כיווני. ולכן כאשר אדם מתייגע בתורה, בקיום המצות ובעבודת התפילה, הרי עי"ז הוא מקשר את עצמו בחכמה האלוקית ומתבטל כלפיה. ואזי הוא נהיה כלי ראוי להשכנת "אהבה רבה" בליבו, ומקיים בזאת את הציווי "ואהבת" שמשמעותו כאן לעשות הכל ע"מ להיות כלי ראוי להתגלות אהבת ה' בליבו. כפי הפירוש השני של "ואהבת" (יתבאר מייד).
ודבר זה אכן נתון לבחירתו של האדם.

"ואהבת" מלמעלה

הפירוש השני של "ואהבת את הויה" הוא לשון עתיד, אהבה שתבא ממילא. והכוונה היא ל "אהבה רבה", דרגא נעלית מאד של אהבת ה' הבאה מלמעלה מאתו ית'. (ועל דרגה זו נאמר "שמע ישראל". כי לשון שמיעה שייך לגבי דבר רחוק). אהבה זו לא נוצרת בלב האדם על ידי התבוננות והשגה. זוהי אהבה הבאה מלמעלה, בדרך מתנה, לאחר שיממש האדם את בחירתו להתבטל לה' ע"י תורה, מצות ותפילה (כנ"ל באופן הראשון של "ואהבת"). אם כי – אין הדבר מובטח לכל אחד באופן שווה. אלא כל אחד לפום שיעורא דיליא לפי עבודתו בסור מרע ועשה טוב. ובד"כ זוהי מתנת ה' לצדיקים (כדלעיל תניא פט"ו).

שקל הקודש ומחצית השקל

עבודת ה' בשני האופנים הנ"ל נקראת "שקל הקדש", כי השקל הוא כסף, מלשון "נכסף נכספת", הרומז על אהבה. והאהבה היא במשקל, כל אחד לפי מהותו ודרגתו. השקל שווה עשרים גרה (יחידות מטבע קטנות יותר). וברוחניות, השקל מתחלק לשני חצאים, כנגד שני אופני עבודת ה' הנ"ל:

א. עשר גרה, כנגד יגיעת עשר כוחות הנפש בתורה, מצות ותפילה.

ב. עשר גרה נוספים כנגד התענוג באהבת ה' המתגלה בעשר כוחות הנפש של האדם הזוכה לכך.

כאמור לעיל, בעוד האופן הב' הנ"ל אינו שייך לכל אחד, מכל מקום, האופן הא' שייך לכל אחד, וכל אחד מצוה להתייגע ולהגיע לדרגה זו. ועל זה רומזת מצות מחצית השקל – על האדם – בעל הבחירה בקיום התורה ומצותיה – לבחור בחיים, ולהשקיע את עשר כוחות נפשו ביגיעת התורה, המצוה והתפילה!